

KÜRESELLEŞMENİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE KITLIK MESELESİ

Osman ŞİMŞEK

*Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.
Çal. Eko. ve End. İlş. Böl.
Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi
Ana Bilim Dalı
Araştırma Görevlisi*

1. KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK ETKİLERİ

Küreselleşme, dünyanın çeşitli milletlerini birbirine bağlama amacı taşımaktadır. Uluslararası kaynakların en iyi örneklerinden birisi küresel ekonomidir. Günümüzde ülkeler, insanlık tarihi içinde önceki dönemlere nazaran çok daha fazla bir şekilde küresel ekonomiye bağlıdırlar. Küresel ekonomi dünyanın bütün bölgelerini içine alan tek bir bütünleşmiş ekonomik sistem haline gelmeyi amaçlamaktadır (Cocherman 1995: 394). Bu yaklaşıma inanan bazı bilim adamları küresel bir iklimin oluştuğunu ileri sürmektedirler Bunlara ilaveten yine bazı bilim adamları da bu küresel iklimin bir mit olduğunu söylemektedirler (Giddens 1996: 152). Dolayısıyla literatürde küreselleşme ile ilgili pek çok farklı yaklaşımlar görmek mümkündür.

1.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Genel olarak küreselleşme tartışmaları birbirinden farklı iki ayrı literatür eksenine oturur. Bunlardan birisi uluslararası ilişkiler literatürü, öteki ise özellikle Immanuel Wallerstein ile irtibatlandırılan Marksist yaklaşıma yakın olan "dünya sistemi kuramı"dır. Uluslararası ilişkiler kuramcıları genel olarak sistemin gelişimi üzerine yoğunlaşırlar (Şimşek 1999: 255).

Wallerstein'in "dünya sistemi teorisi"ne göre küresel ekonomi, ekonomik değişimin karmaşıklığı altında dünya milletlerini birbirine bağlayan bir sistem olduğunu söyler. Buna göre Wallerstein dünya milletlerini gelişmiş, orta gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler olarak tasnif edip, bu ülkeleri tek bir kapitalist ekonomik model içinde birleştirme amacını taşımıştır (Cocherman 1995: 397). Büyük ekonomik güce sahip gelişmiş ülkelerde yüksek servet ve üretime ilaveten ileri eğitim sistemi ve gelişmiş hizmetler anlayışı da mevcuttur. Dünya 21.yüzyıla girerken, dünya ekonomik gücünün üç önemli merkezi ortaya çıkmıştır. Bunlar ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'dir. Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Brezilya gibi orta gelişmişlik seviyesinde olan ülkeler, sanayileşerek rekabet etme özelliği kazanmaktadır. Fakat bu ülkeler ekonomik kaynaklarını bir araya getirememenin olumsuzluğunu yaşamaktadırlar.

Thomas Shannon "dünya sistemi" ilişkilerini şöyle açıklamaktadır:

Modern tarih içinde "dünya sistemi" ilişkisinin temel belirleyicisi ekonomidir. Buna göre ekonomik ilişki gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasında gerçekleşmektedir. "Dünya Sistemi"nin sürekli gelişmesi sonucunda örneğin Güney Kore gibi orta gelişmişlik düzeyinde olan ülkeler önemli gelişmeler sağlamışlardır. Bunun sonucunda bu tür ülkeler otomobil, bilgisayar gibi ileri teknoloji gerektiren malları gelişmiş ülkeler gibi üretip, ihracatlarını da önemli ölçüde bu mallara dayandırır hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda "dünya sistemi teorisi" belli bir bölge içinde uygulanmakta olup, zamanla çeşitli ülkeler de benzer gelişmeleri gösterebilecektir. Yani bu ülkeler dünya sistemi teorisinin belirli bir dönem sonunda aynı seviyeye gelebileceklerdir. Malların ve hizmetlerin türlerinde, hayat standartlarında, yaşam kalitesinde gelişmişlik farkının var olmasından dolayı, bölgeler arası ekonomik gelişme farklarının en az seviyeye indirilmesine katkı sağlayacağı planlanmaktadır. Bu planlama gerçekleşmediği takdirde ekonomik eşitsizlik sonucunda zengin ülkeler daha zengin, fakir ülkeler de daha fakir hale geleceklerdir. Böylece fakir ülkeler, bu durum karşısında kendi yerel (iç) piyasalarıyla sınırlanmak zorunda kalacaklardır.

"Dünya Sistemi Teorisi"nin bazı eksiklikleri görülmüştür. Bu teori zengin ve fakir ülkeler arasındaki olumlu ilişkiyi gözden kaçırarak, küresel ekonomiye fakir ülkelerin uyum göstermesi zorlaşmaktadır. Buna rağmen teori, günümüzde dünya milletleri arasındaki doğal ekonomik ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Diğer bir görüşe göre mevcut küresel koşullar, parçaların bütünlüğü şeklinde ifade edilmemektedir. Küresel bir dünya, ekonomik ve kültürel olarak birleşik değildir. Üretim ve tüketimdeki küreselleşme görülebilmesine rağmen küreselleşme yine de anlamını üretmemektedir (Axford 1995: 158).

Küresel teorisinin sosyolojik olarak ortaya çıkışına katkı sağlayan diğer iki çok önemli yazar Roland Robertson ve Anthony Giddens'dir. Robertson dünya sistemindeki bir değişimin ortaya çıkması durumunda her ilişki biçiminin değişeceği ve bu değişimin de bir fenomen olarak gerçekleşeceğini söylemektedir. Yine Robertson ard arda gelen olayların bir diğer olayı etkilediğini söyleyerek modernleşmeyi, küreselleşmenin "sonucu" olarak görüp, ters bir bakış açısıyla küresel çizgideki değerler ve sosyal düzenin, kurumlar üzerindeki yoğunlaşması halinin günümüzden 2000 yıl önceki geçmişin izlerini taşıdığını söylemektedir. Giddens ise modernleşmeyi küreselleşmenin bir "nedeni" olarak kabul ederek, Robertson'ın analizinden farklılık gösterir (Brym 1998: 419). Bir başka deyişle Giddens küreselleşme olgusunu, kapitalist dünya ekonomisinin hakimiyeti açısından, yani modernlik kuramlarının bir devamı gibi görerek yorumlamaktadır (Şimşek 1999: 256).

Ayrıca Hirst ve Thompson da modern ve post modern çağlarda küreselleşmenin sonuçlarını tartışmışlardır (Brym 1998: 419). Hirst ve Thompson'ın küreselleşmenin ekonomik anlamdaki tartışmalarını ileride daha geniş olarak ele alacağız.

Giddens küreselleşmeyi tanım olarak, uzak yerleşim yerlerini birbirine bağlayan, yerel oluşumların, kendisinden çok uzaktaki olaylarla şekillendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin artması veya yoğunlaşması diye ifade eder (Giddens 1998: 66). Giddens'a ilaveten Ghai ise küreselleşme olgusundan kastedilen şeyin dünya ekonomilerinin artan entegrasyonu olduğunu belirtmektedir (Ghai 1995: 40). Yine Giddens küreselleşmenin son dönemdeki yeni ortaya çıkan etkileri sonucu "küreselleşme", "kültür" ve "ekonomi" kavramlarının birbirlerini etkileyen bir yaklaşım içinde olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre kültürel küreselleşme; iletişimdeki gelişme sonucunda küreselleşmenin ekonomik kavramını yaygınlaştırmasına karşın, dünyanın her tarafındaki bireyler kendiliğinden gezegenin bir başka yerindeki gelişmelerin farkına vardıklarını söylemektedir. Bireylerin maddi ilgileri oldukça bir yerdeki ekonomik gelişmelerden de doğrudan etkilenirler. Günümüzde insanlar daha fazla uzmanlık bilgisine ve kolayca bilgiye, öncesi dönemlere göre daha çabuk ve rahat ulaşmaktalar. Böylece insanlar, kendi görüşlerinden başka, değişik görüşlerin farkına varma kabiliyeti kazanmaktadırlar. Bu durum ise insanları, bazen farklı grupların değerlerini ve yaşam biçimlerini doğrudan kabule kolayca götürebilir. Bütün bu değişmelerin refah devleti anlayışını geriletmediği, çok aşındırdığı yönünde tartışmalar yapılmaktadır (Taylor-Deen-Munro-Parker 1999: 178).

Son teorik gelişmelerde, insanların risk anlayışı ve geleneksel refah devletinin hizmetlerine duyulan güven fikrinde aşınmalar olduğu ileri sürülmektedir. Risk konusunda Beck'in "Risk Society (1992)", Luhman'ın "Manufactured Risk (1991)" çalışmalarına ilaveten Giddens ise "Risk" ve "Küresel Ekonomi" etkileşimini ortaya koyan çalışmalara yönelmiştir.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni bir ilişki seti ise Blumur'un ele aldığı "küreselleşme", "ekonomik değişim" ve "ırk ilişkisi"nin birbirlerine etkisinin incelenmesi şeklinde olmuştur.

Son iki nesillik süreç içinde geleneksel üretim sektörü dışındaki emek ve sermayenin, çoğunlukla sanayileşmeden uzaklaşma süreci içinde olduğu gözlenir. Bu sanayileşmeden uzaklaşma süreci, sonuç olarak insanların iş statüleri, sanayi, coğrafik yerleşme, yaş, mesleki sınıf gibi farklı şekillerini ortaya çıkardı. Bu durum ise etnik gruplar üzerindeki farklı çatışmalara yol açtı. Buna karşılık sosyoloji literatüründe az rastlanılan, şaşırtıcı bir konu olarak "etniklik" ve "ekonomik yeniden yapılanma" konusu birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Iganski-Payne 1999: 195-196).

Sonuç olarak seksenli yılların başlarından bu yana, dünya düzeninde eşitsizlikler güçlü bir şekilde artış göstermesi sonucunda, çünkü sanayileş-

miş batılı ülkeler, 1970'li yılların sıkıntılarını eşi görülmemiş bir teknolojik yaklaşımla yenmeye çalıştılar. Fakat ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde dramatik bir gerileme yaşanıyordu. Bunun sonucunda toplum konusunda "ekonomik" görüş ile "kültür" görüşü arasında şiddetli bir ayrım yaşanmıştır. Bir yanda zenginler, diğer yanda yoksullaştırılmış ya da felce uğratılmış ülkeler bulunmaktadır. Zengin ülkeler paylarını daha da artırmak için "Homo economicus" fikrine geri dönüyor, buna karşılık yoksullar ise kültür anlayışlarını daha da saldırganlaştırmaya yöneliyorlar (Touraine 1995: 395). Böylece küresel ekonomi anlayışı, ülkelerin sahip olduğu güç olgusuna bağlı olarak yeniden kaynak paylaşımı sürecini ifade eder nitelik taşımaya yönelmektedir.

1.2. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Ekonomik Görünüm

Kalkınma projesi, ülkelerin ekonomik kalkınma potansiyeli çerçevesinde oluşturulur. Dünyadaki her ülke mümkün olduğu kadar tarım ve sanayiye birlikte ele alarak "milli üretim"i gerçekleştirme yoluyla yaşam standardını yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası alanda kalkınma projesi, dünya ekonomisini kendine özgü olarak yeniden oluşturma amacını taşımaktadır. Dünyayı yeniden inşa projesini ilk formüle eden ABD Başkanı Roosevelt olmuştur. Küresel birleşme, Bretton Woods ve Birleşmiş Milletler içinde siyasal anlamda ele alınarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmelere ilave olarak Başkan Truman "Serbest Dünya" fikri ışığında Amerikan dolarının gücü ve serbest teşebbüsün önemi gibi iki temel değeri, dünyada etkinlik kazanma sürecine sokmuştur. Doların gücü ve serbest teşebbüs anlayışı Batının ekonomik ve siyasal gücüne güç katmakla birlikte, Japonya gibi bir gücü de ortaya çıkarmıştır. Bu şartlar altında koloni ülkeleri, askeri diktatörlük çevresinden tek partili parlamenter sistemine doğru yönelerek, siyasal rejimlerinde önemli bir görünüme yönelmektedirler. Bu yönelimin amacı farklı seviyelerdeki dünyanın bağımsız devletlerini, tek bir modernleşme olgusu içinde birleştirme niyeti taşımaktadır (Michael 1996: 80).

Ekonomik küreselleşme olgusu; 3 önemli sürecin sonucu olarak ortaya çıkan uluslararası rekabetin hızlı genişlemesi ile ilgilidir. Bu 3 önemli sürecin ilki son dönemde görülen sanayileşmiş ekonomilerin ortaya çıkışı, yani dünya piyasalarına daha önce sosyalist olan devletlerin girmesi ve ticaret engellerinin azalması, ikincisi uluslararası spekülasyon sermayenin kendisini hissettirecek derecede genişlemesi ve üçüncüsü de çok uluslu şirketler ile uluslararası kurumların artışıdır.

Gerçekte küresel bir piyasanın genişlemesinin ortaya çıkmasına karşın Batı ekonomileri için uluslararası rekabetin yaygınlaşmasının önemi şiddetli bir mücadele anlamı içermektedir. Batıdaki uzun ömürle olmayan hükümetlerin ekonomi yönetiminde özgürce manevra, hatta dalavera yapmak-

tan da hoşlandıkları konusunda bazı tartışmalar vardır. Böylece ortaya çıkan etkiler refah politikasını anlamaya yöneltmektedir.

Yeni, büyük oranda da uluslararasılaşmış, fiilen kontrol dışı dünya piyasaya güçlerine bağlı olarak gelişen küresel ekonomi fikri yerleşik bir anlayış haline gelmiştir. Bu anlayış, işçilere ve fakirlere, hayatları ve umutları uluslararası rekabet sunağında kurban edildikten sonra geriye kalanlara razı olmaları gerektiğini söylemek için kullanılmaktadır (Hirst-Thompson 1999: 8). Küreselleşme sürecinin hareketlilik noktasını ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır (Turan 1999: 87). Küreselleşen ekonomiye bakışta ilk olarak meta ticaretini inceleyeceğiz. Bunda da temel ölçü ihracat ve ithalatın gayri safi yurt içi hasılaya oranıdır. 1913'de İngiltere'de ticaretin GSYİH oranı % 44.7, 1973'de % 39.8 ve 1993'de % 40.5 idi. Fransa'nın 1913'de % 35.1, 1973'de % 29, 1993'de % 32.4'dür. Almanya'nın ise 1913'de % 35.1, 1973'de % 35.2, 1993'de % 38.3'dür. Japonya'da ise 1913'de % 31.4, 1973'de % 18.3, 1993'de % 14.4'ü gösteren ciddi bir düşüş görülmüştür. Böylece 1913'den günümüze kadar ithalat ve ihracatın GSMH'ya oranı açısından gelişmiş ekonomilerde küçük bir artış gösterse bile bu sonucun küreselleşmenin gerçekleştiği anlamındaki düşünceyi desteklemesi zordur.

Küreselleşen dünya ekonomisindeki merkez ülkelerin üçüncü dünya ve gelişmekte olan ülkelere, sermaye hareketliliği adı altında doğrudan yabancı yatırımlarının dünyanın küreselleştiği iddiasını doğruluyor nitelikte gözükmemektedir.

Yapılan incelemeler sonucu ortaya çıkan veriler, 1980'lerden bu yana merkez ülkelerden düşük ücretli üçüncü dünya ülkelerine yönelik sermaye hareketinin dünya çapında küresel bir ekonomik bütünleşmeyi hiç sağlamadığını göstermektedir. 1993'de gelişmiş ülkelerden yeni sanayileşen ülkelere yönelik olan sermaye akışı, toplam yüz milyar dolardır. Bu rakam çok büyük bir potansiyel yatırım gibi gözükse de Paul Krupman'ın ifade ettiği gibi Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya'nın 1993'deki toplam GSMH'sı 18 trilyon dolar, yatırımları 3.5 trilyon dolar ve sermaye stokları yaklaşık 60 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece gelişmiş ülkelerin 1993'de yeni sanayileşen ülkelere yaptıkları 100 milyar dolarlık yatırımın zengin üçlü blokun yatırımlarının % 3'ünü, sermaye stoklarının da % 0.2'si seviyesine tekabül etmekteydi. Krupman'ın yaptığı hesaplamalara göre gelişmiş üçlü blokun, 1990-1993 arasında, üçüncü dünya piyasalarındaki yatırım patlaması, gelişmiş ülkelerin sermaye stokunun sadece % 0.5 gerilettiği. Böylece sermaye hareketlilikleri açısından da zengin ülkeler gelişmekte olan ülkelere ve üçüncü dünya ülkelerine "küreselleşme" adı altında çok büyük miktarlarda yatırım yapıyor gibi gözükse de aslında gerçekte yukarıdaki rakamlar korkutucu bir aldatmaca yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile gelişmiş ülkelerin sağladığı acıklı dış yardım miktarları dikkate alındığında, bu sermaye akışı birinci ve üçüncü dünya arasındaki refah ve sanayi mamulü üretim eşitsizliğini azaltmaya yönelik bir tavır olmamaktadır (Hirst-Thompson 1998: 11).

Doğrudan yabancı yatırım ve ticaret, önemli ölçüde gelişmiş ülkelerin birbirleri arasında yoğunlaşarak devam etmektedir. Bu anlamda en güçlü temel bütünleşme Kuzey Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya arasındaki oluşumdur. Bu üçlü grubun 1981-91 arasındaki doğrudan yabancı yatırım akışı, toplamın % 75'i seviyesindedir. Üçlünün mensupları özde birbirine ve diğer gelişmiş ülkelere yatırım yapmaktadırlar (Hirst-Thompson 1998: 12).

Sermaye hareketleri konusunda genel olarak şu sonuç çıkartılabilir: Sermaye akışkanlığı, zengin ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir yatırım ve istihdam artışına neden olmamaktadır. Dahası, doğrudan yabancı yatırım büyük ölçüde zengin sanayileşmiş ekonomiler arasında yoğunlaşmış üçüncü dünya ise yeni sanayileşen birkaç ülke haricinde yatırım ve ticarete marjinal seviyede kalmıştır.

Küreselleşmiş ekonomide çok uluslu şirketler kendi merkezlerinin bulunduğu ülke dışındaki yerlere, üretim ve istihdam götürdüklerinden dolayı etkinliklerinin buralarda egemenlik boyutunda olacağı görüşü ileri sürülmektedir. Oysa 1990'da çok uluslu şirketlerin üretimini (çok uluslu şirketlerin kendi ülkeleri dışındaki üretimlerinin) dünya üretimindeki ölçüsü yalnızca % 7'ler seviyesindedir.

Sermaye hareketliliği ve serbest ticaret, başıboş şirketlerin oluşmasına müsade etmemektedir. Pek çok şirket, üretimini ve satışını birden fazla ülkede gerçekleştirse de "milli tabanına" bağlı kalmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalara göre 1993'de dünyanın hiçbir büyük şirketinin gerçek anlamda "küresel olmadığı" sonucuna ulaşılmıştır. Pek çok şirketin üretim varlıklarının çok büyük bir kısmı kendi ülkesinde kalmaktadır. Daimler Benz ve British Aerospace bunlara güzel örneklerdir. Bu şirketlerden Benz satışlarının % 57'sini Aerospace ise % 65'ini dış piyasada gerçekleştirmekte, fakat varlıklarının yalnızca Benz için % 19'u ve Aerospace için % 18'i dışarıda yerleşik durumdadır. Bütün bunların yanında pek çok büyük şirketin yönetim kurulunda asıl ülke vatandaşları hakim vaziyettedir.

Çok uluslu şirketlerin varlıklarını ve mal ile hizmetlerinin üçte ikisi kendi ülkelerindedir. Bu çok uluslu şirketler, kendi ana ülkelerinde stratejileri belirlenen köklü sermayeler olmasının yanında da kendi ülke piyasalarını da göz ardı etmemektedirler (Hirst-Thompson 1998: 16). Bir başka deyişle gerçekte ulus ötesi şirketlere nisbi olarak daha az rastlanılır. Aslında bu anlamdaki pek çok şirket ulusal temelli olup, ulusal üretim ve satış bölgelerinin gücüne göre çok uluslu ticaret yapmaktadır.

Sanayideki çok çeşitlilik ortaya çıkıp Fordist büyük standartlaşmış kitle üretiminden uzaklaşıldıkça, bölgesel ve yerel yönetimler daha ilgi çekici hale gelmiştir. Yeni eğilimleri en iyi biçimde uygulayan toplumlar ulusal yönetim ile alt kültür yönetimlerinin uygun işbölümü içinde olan toplumlar olduğu belirtilir.

Küresel ekonomi anlayışına sadece mevcut iktisadi ilişkiler çerçevesinde daha fazla uluslararası ticaret ve yatırıma yönelik konjonktürel bir değişiklik şeklinde değil, yeni bir iktisadi yapının ortaya çıkması şeklinde anlam yüklenilmesi gerekmektedir (Hirst-Thompson 1998: 17-32).

Günümüz dünya ekonomisinde para hareketleri, dolaşım alanları ve kredi akışları, mal ve hizmet akışından bağımsız olarak işlemektedir. Böylece bütün dünyada enflasyonist fiyat hareketleri ve kısa süreli spekülasyon kazanç için kriz oluşturunucu parasal hareketler görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde açık pazarlarda yükselen rekabet, Amerikan endüstrisinde azaltıcı etki yapmıştır. Bunun sonucunda 1980'lerin başında 1.5 milyondan fazla meslek, üretim sektöründen çekilmiştir. Para dolaşımının hızlanması yoluyla Amerika'daki yerel birlikler, üretimlerini ülkenin bir bölgesinden diğer bölgesine kaydırabilmişlerdir. Dünyadaki bilinen ticaret engellerinin azalması ve artan para hareketliliği birliklere, ilerdeki yatırımlarını kontrol etme gücü verir. Ülkeler, güçlü ekonomik birliklerle pazarlık etmeye zorlanan firmalar gibi davranırlar. Paranın dolaşım hızından dolayı, yerel endüstrilerin teknolojik gelişmelerle rekabet etme baskısı büyük ölçüde azalmıştır. Ülkelerdeki artan rekabet, endüstriyel planlamanın koordinasyonuna engel olmaktadır.

Küresel ekonomiden zarar gören çalışanları korumak için ülkeler, kendi endüstrilerini desteklemek amacıyla çeşitli yollar bulma durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. 1990'larda endüstriyel politika tartışmaları, ülkelerin pazarları şekillendirme veya piyasalar tarafından şekillendirilme sorunu ile karşı karşıya kalması, ekonomik politikanın en üst sorununu teşkil etmektedir (Drache-Gertler 1991: 4-9).

Küresel ekonomiye Avrupa açısından bakıldığında geleneksel görüşe göre günümüz piyasalarında Avrupa şirketlerinin daha fazla rekabet edemediğini ileri sürmektedir. Avrupalı şirketler, ekonomik liderliklerinin devamını sürdürme ümidi taşımalarına rağmen Amerikan ve Japon rakiplerine karşı kendi rekabet etme güçlerini kaybetmektedirler. Bu iddia sahiplerine göre, Avrupa'nın kapitalist sisteminin ya da "Eurokapitalizm"i küresel ekonomik değişme sonucu yeni tür talepleri karşılamada Amerikan veya Japon kapitalist sisteminden kendilerini daha az şanslı görmektedirler.

Herbert Henzler ise Avrupa'nın gerileme sürecine girdiği yönündeki değerlendirmeleri hatalı bulmaktadır. Çoğu Avrupalı işadamları hala kendi geleceklerinin daha parlak olacağını düşünmektedirler. Bundan dolayı Henzler, Avrupa kapitalist sistemine güven duymaktadır (Henzler 1995: 3). Böylece Henzler'e göre Avrupa, Amerika ve Japonya'ya ekonomik, politik, sosyal, çevresel konularda ileriki yıllarda meydan okuyarak, onlardan daha iyi bir durumda olabilecektir.

Eurokapitalizm kendiliğinden oluşmamış olup, tek bir birlik (Avrupa Birliği) içinde vardır. Ülkeden ülkeye piyasalaşma sürmektedir. Bu yolla;

emek yasası, sosyal güvenlik kanunları ve birliğin ortak hareket etmesi sağlanır. İskandinav şirketler, örneğin Almanya'da Fransız şirketlerinden daha az küreselleşmeye ayak uydurmakta ve şirketler çok küçük bölümlere yönelmektedir. Fransa'da sanayinin büyük bir bölümünde devlet etkisi görülmektedir. Buna karşın İngiltere'nin finansal pazarları Frankfurt, Paris veya Milan finansal piyasalarından çok New York piyasasına daha yakındır. Fakat İngiltere tamamiyle kapitalist sermayenin ürünlerinin topluma dağıtımı şeklinde Avrupa inancını paylaşmaktadır. Böylece Eurokapitalizm, Avrupa insanının büyük çoğunluğunu kapsayan toplumsal antlaşmayı desteklemektedir.

Günümüzdeki çoğu tartışmalar, küresel ekonominin üç büyük merkezi olan Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya üzerine gerçekleşmektedir. Böylece ekonomistler genellikle Asya'yı Japonya'dan ayırmaktadırlar. Singapur, Hong Kong, Tayvan, Güney Kore "kaplanları" sanayileşme sonucunda hızlı bir şekilde gelişme ve değişimi sağlayan bu ülkeler Çin ailesi insanlarıdır. Bu temel ekonomik açıklama pasifik kıyısı realitesine denk düşmektedir. Çeşitli gelişmelerle göç eden Çinli girişimciler, kabile ve aile bağları içinde rahatça faaliyet göstermekte olup, ticaret ile milli sınırları bir yandan diğer yana kuvvetli bağlarla bağlanmaktadır.

Çin'in coğrafyadan dolayı değil, gelenekleri aracılığıyla ekonomik ve politik sistem sıçramasını sağlayan şeylerin ne olduğu konusu birçok yazarı düşündürmektedir.

Çin ailesi, bileşik bir kültür parçasında gelişmektedir. Çoğu Batılı olan çeşitli milletler küresel ağı, kendi organizasyonları içinde oluşturmayı denemişlerdi. Şimdi Batılı şirketler, giderek büyüyen güçlü Çin ağını engellemeye yönelik yolları arama, Asya için ortak işlerde birleşme gibi konularda rol değiştirmektedirler.

Tayvan dünyanın en küçük ülkelerinden biridir. Tayvan en büyük yabancı sermayeye sahiptir. Singapur, 2.7 milyon nüfuslu bir ülke olup, 34 milyar dolar genişliğinde yabancı sermaye yatırımına sahiptir. Sonra Çin ailesi (Tayvan, Singapur, Hong Kong ve diğerleri) ve kabile kuruluşlarının, özel mülk ve gayri resmi sermaye piyasaları vardır ki bu piyasalar, merkez bankalarının müdahalesi olmayan finansal kaynakları, yeni risk hareketlerini, risk taşıyan sermaye şirketlerini ya da hükümet yatırım araçlarını yaymaktadırlar. Bundan dolayı Çin girişim ağı ve Japonya, çok farklı iki gücü göstermektedir. Japonya'dan çok farklı olarak Çin aile grubu açık bir yapı ve bilgisayar döneminden oluşmuştur.

Çin ailesinin çeşitli çevre şartları içinde, farklı ticari uygulamalarda düşük emek maliyetinde, hammaddelerde, ticari ilişkilerde, informal yerel kaynaklar sonucunda gelişmeler görülmektedir. Böylece Çin İmparatorluğu, Tayvan'daki Çinli girişimcilerden başlayan ve Çin Halk Cumhuriyeti içine doğru uzanan piyasaların oluşabilme imkanını, mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamdaki diğer ülkeler ise Hong Kong ve Singapur'daki ticari birlikler yoluyla Güneydoğu Asya'ya girebilmeleri mümkün olmaktadır. Böylece hem Çinli hem de Çinli olmayan girişimciler, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki fırsatları da bu bölgedeki Çin ağına doğru yönelmektedir.

Aslında Hong Kong ve Singapur meta ticaretinde yüksek ihracat yeniden ihracat oranlarına sahip depolardır. 1994'de Singapur 58.3 milyar dolarlık yerel mal ihraç etmiş ve 38.5 milyar dolarlık yeniden ihraç yapmıştır. Hong Kong ise yine 1994'de 28.7 milyar dolar yerel mal ihraç etmiş ve 122.7 milyar dolarlık yeniden ihracat yapmıştır. İthalat ikisinde de sırasıyla Singapur'da 64.2 milyar dolar, Hong Kong'da 43.2 milyar dolarla ihracatdan fazladır. Her iki ülkede yüksek ihracat yapıp, buna karşın düşük ithalat gerçekleştirerek böylece kaynakları tamamen kendi ülkelerinde kalacak şekilde oluşturmaları zengin ülkeler arzu etmediği bir durumu ortaya çıkarmıştır (Hirst-Thompson 1998: 15).

Diğer taraftan Çin yönetim modeli, kendi imparatorluğu altında hem geleneksel Çin değerlerini, hem de Batı uygulamalarında görülen esnekliği teşvik etmekte, yenilik ve diğer ülkelere benzeyiş gibi unsurları ihtiva eden esaslardan oluşmaktadır.

Değerlerdeki her bir değişim sadece Çin müteşebbislerinin fikirlerini ve işlerini dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda ortaya çıkan ağın genişlemesi anlamına gelmektedir. Son dönemde ekonominin kendi ilgisinin yeni ideolojisi, geleneksel Çin ticaretinde kabile zorlaması ve bu yönlü politikaları aşmıştır. Böyle bir durum ise, Çin ailesinin daha büyük bütünleşme içine girmesine müsaade edebilmektedir (Kao, 1995: 32).

Her Doğu-Batı bağlantıları, küçük ve orta büyüklükteki şirketleri, önceki hallerine göre daha etkili hale getirebilme beklentisi, önem taşımaktadır. Çinli girişimciler dış ülkelerle (aile dışı ülkelerle) riskli ortaklıklar yapmaktan büyük kazanç sağlamış olmakla yeni marka isimleri, piyasa bilgisi, profesyonel yönetim yapısı gibi etkiler görülecektir.

Çinli girişimciler; yeni modele doğru yönelirken, aile şirketlerini ve küçük çaptaki şirketleri kapatarak dış ülkelerle açık ilişkilere girerek, büyüme teşvik edilmektedir (Kao 1995: 32).

1.3. Küresel Ekonomi ve Asya Krizi İlişkisi

Küreselleşmeye çalışan dünya ekonomisinin bu yeni yapılanma sürecinde çeşitli kırılma noktaları zaman zaman görülmüştür. Bu kırılmalardan en önemlisinin Uzak Doğu Asya krizi olduğu söylenebilir. Süratli bir büyüme gösteren ve "Asya Kaplanları" diye tanımlanan bazı Uzak Doğu ülke ekonomileri, bu hızlı değişim ve gelişime uyum sağlayamayan finansal sistemleri, krizin ana eksenini oluşturur. Uzak Doğu Asya Krizi; dünya ekonomilerinin "küresel ekonomi" bağlamında birbirleri yakın ilişki içinde olduk-

larını ve uluslararası sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri üzerinde ne denli etkili olabileceğini göstermiştir.

Asya kaplanlarının son yıllarda gösterdiği büyük ekonomik gelişme aynı zamanda bunlara bazı sorunlar da getirmiştir. Bu denli hızlı büyüyen ekonomik gelişme, yabancı sermayeyi bu ülkelere çekmiş ve böylece yabancı yatırımların buralarda artmasına yol açmıştır. Borçlanma hızla artarken, Batılı yatırım bankaları hızla bu piyasalara girmişler tren yolları, ot-yollar, şehirlerin yeniden yapılanması, enerji istasyonları gibi çok yüksek maliyet gerektiren alt yapı yatırımlarına kaynaklık etmişlerdir. Ayrıca Asya Kaplanları diye ifade edilen bu ülkeler ekonomik büyümenin kurumsallaşmasını sağlayabilecek olan hukukun üstünlüğü, politik demokrasi gibi gerçek gelişmeyi gösteren parametrelerden de yoksun olarak çok hızlı ekonomik büyümeleri, bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir (Dahrehdorf 1996: 23).

Böylece bu bölgede dostluk-yakınlık ilişkisi esasına göre bir kapitalizm (crony kapitalizm) diye tanımlanabilecek otoritelerin politik olarak iyi ilişkiler içerisinde bulundukları firmalara, bankalarca kredi verilmesi dayanan finansal sistemlerinin zararlı etkileri görülmeye başlanmıştır. Yani kayırmacılık; Tayland, Malezya, Endonezya, Güney Kore gibi bazı bölge ülkelerini de hızlı büyümeye ve bunun yol açtığı finansal krize neden olmuştur (İSO 1998: 15). Bütün bu gelişmelerin bölge ekonomisinde krize yol açmasının ekonomik anlamı şöyle özetlenebilir: Yabancı sermaye yatırımlarının verimli alanlara kaydırılmasındaki yaşanan sıkıntılar, kısa vadeli borçlardaki artışlar, yüksek oranlı kamu açıkları, milli para birimlerinin aşırı değerli hale gelmesi, finans kesimindeki yapısal zayıflıkların varlığı ve tutarsız makro ekonomi ve döviz kuru politikaları gibi pek çok unsur bölgede ekonomik krize yol açmıştır (Oğuz 1998: 23). Ayrıca Tayland, Malezya gibi ülkelerde yaşanan krizin bir tarafında aşırı yatırım düzeyinin olduğu söylenebilir. Yani bu ülkelerde ihracata yönelik yapılan yatırımlar ihracatta istenilen seviyeye ulaşılamayınca bu durum önemli bir sorun halini almıştır.

İhracatta ortaya çıkan tıkanıklık nedeni Malezya, Tayland gibi ülkelerin paralarını Dolara endekslemiş olmalarıdır. 1997 yılında dolar değer kazanınca, bu ülkelerin ihracatları zarar görmeye başlamıştır. Krizin diğer bir nedeni ise aşırı yüksek yatırım düzeyinin ihracattaki sıkıntılarla birleşince yatırımlarda beklenen verimliliğe ulaşamamış olmasıdır. Böylece firmaların düşük performansı borsayı etkilemiş, bu durum ise krizin kalıcı nitelik taşıdığı işareti verince de yabancı sermayeye kaçmaya başlamıştır. Bütün bu ifade edilen sorunlar, krizin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Böylece 1997 yılında küresel finansal sistem güçlü bir darbe ile karşılaşmıştır. Bu darbe 1998'de dünya ekonomisinde durgunluğa neden olmuştur (Paya 1998: 20-21).

Sonuç olarak son yıllarda küresel anlamda hızlı bir büyüme sürecinde olan sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkeler için yapısal reformların

desteklenmesi, büyümenin hızlandırılması ve kalkınmanın desteklenmesi gibi pek çok avantajları ortaya çıkarmıştır. Buna karşın, bazı ülkelerin finansal sistemlerinde gerekli olan reformları başaramamalarından dolayı da ciddi sıkıntılar ortaya çıkmıştır.

Böylece Asya'da görülen finansal kriz, küreselleştigiğine inanılan dünya ekonomisinin karşı karşıya kaldığı küresel boyutlu ciddi bir kaza olarak değerlendirilmelidir.

2. KİTLİK SORUNU

Batılı ülkelerin yaklaşık iki yüzyıldan buyana yaşadıkları hızlı ekonomik büyüme ve özgür girişim kazançlarının yaygın bir şekilde dağılımı, Batının kapitalist ülkelerinde yoksulluğun kapsamını mutlak anlamda çok büyük ölçüde azaltmıştır. Ancak yoksulluk göreceli bir sorun olma özelliğini taşımaktadır (Freidman 1988: 307). Günümüzde küresel ekonomik anlayışın dünyada yapılandırılma sürecinde yoksulluk büyük bir coğrafyayı etkisi altına almıştır.

Yoksulluk kavramı daha önceki dönemlerde de çeşitli yönlerden literatüre girmiştir. İlk "kıtlık toplumu" kavramı Marx'a kadar uzanır. Bundan sonra ise yaklaşık günümüzden 20 yıl öncesinde Ronald Inglehard "Son Kıtlık Toplumu" kavramını post materyalizm akımı bağlamında değerlendirip, bu kavramın daha sonra sanayileşmiş ülkelere taşındığını ifade etmiştir. "Son kıtlık toplumu" kavramı, sanayi toplumundaki yoksulluk ve eşitsizlikleri ele alarak modern toplumların kendi iç yapı sorunlarını inceler (Giddens 1996: 158-159). Oysa bizim incelememize konu olan kıtlık konusu ise zengin ülkelerin ve uluslararası kurumlarının küresel ekonomi adı altında üçüncü dünya ülkelerini nasıl yoksullaştırdıklarını ele almaktadır.

Kıtlık konusu üzerine uzun yıllardır çalışmalar yapan Amartya Sen'e göre yoksulluk; yoksulluk çizgisi olarak tanımlanan sınırın altında kalan kesimin sosyo-ekonomik durumunu ifade eder (Sen 1992: 102). Sen, nominalizm düşüncesinden hareket ederek, düşük gelirli kesimi yoksulluk kategorisinde incelemektedir (Sen, 1992: 105). Kıtlık ise yine Sen'e göre düşük gelirli yoksul kesimlerde görülen bir olgudur (Sen 1992: 114). Böylece kıtlık, düşük gelirden dolayı yoksulluk sınırının altında kalan yoksul kesimin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik bir durum olarak ifade edilebilir. Kıtlık sürecinde; düşük gelire bağlı olarak çok yoğun bir şekilde beslenme açığı ortaya çıkmaktadır (Sen 1992: 127). Sonuç olarak kıtlık konusu, küresel ekonomi sürecinde uluslararası kredi kuruluşları ve merkezi devlet tutumlarına dayalı olarak gelişmekte olan ülkelere dayatılan ekonomik yeniden yapılanma bağlamında ele alınmaktadır.

2.1. Küresel Ekonomi Süreci ve Kıtık Sorunu İlişkisi

Küresel ekonomi, milli devlet kurumlarını etkisizleştiren ve istihdam ile iktisadi aktivitelerin gerilemesini sağlayan bir "uluslararası alacak tahsilatı süreci" tarafından organize edilebilmektedir.

Ulusal ve uluslararası seviyede benimsenen makro ekonomik yönetim anlayışı, yeni bir küresel ekonomik yapının var olmasında temel rol oynamaktadır. Yeni küresel ekonomik yapı, sermaye birikim sürecini dünya seviyesinde düzenlemektedir. Fakat bu yeni sistem, serbest piyasa olmaktan çok öte Bretton Woods kuruluşları aracılığıyla "yapısal uyum programı", neo-liberal bir söylemle desteklenmesine rağmen yeni bir müdahaleci anlayışı ortaya çıkarmaktadır.

Kapitalist toplumun maksimum kâr anlayışı; 1980'den bu yana, devlet kurumlarının parçalanmasına, iktisadi sınırların değişmesine ve milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olan makro ekonomik politikalarla gerçekleştirildi.

Küresel ekonomik sistemi ele alan pek çok öncelikli yaklaşım vardır. Ancak küresel ekonominin etkilerini kıtlık bağlamında daha iyi göz önüne serebilmek için öncelikli olarak işsizliğin dünya boyutundaki durumu ele alınmalıdır. Buna göre IMF isteklerine dayalı reformlar, çok sayıdaki ülkede "emek maliyetlerinin düzenlenmesi" konusunda etkin rol oynamaktadır. Emek maliyetlerinin en aza indirilmesi, aynı zamanda tüketici piyasalarının büyümesine engel olmasının yanında, dünya nüfusunun büyük bir kısmının makro-ekonomik reformların ağırlığı altında yoksullaştırılmasına ve satın alma gücünde de önemli ölçüde gerilemesine neden olmuştur. Buna karşın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde düşük gelir seviyeleri fabrikaların kapanmasına, iflaslara neden olarak üretim seviyesini de etkilemektedir. Ortaya çıkan bunalımın her aşamasında küresel aşırı-üretim ve tüketim talebinin azalmasına yönelik bir anlayış söz konusudur.

Böylece dünya çapında uygulanan makro ekonomik reformlar, toplumların tüketim seviyelerini düşürerek, sermayenin yayılmasını engellemeye yönelik bir etkinliği ortaya çıkarmaktadır.

Aşırı üretimi gerçekleştiren bir sistemde uluslararası endüstri ve ticaret şirketlerinin kendi pazarlarını genişletmesinin biricik yolu aynı anda gelişmekte olan ülkelerin iç üretim tabanlarının altını oymaktan veya onları tahrip etmekten, kısaca iç piyasaya yönelik yerli üretimin bu bağıni kesmekten geçmektedir. Bu sistemde, gelişmekte olan ülkelerin ihracat seviyelerini yükseltmeleri yurt içi alım gücünün düşmesine bağlı olmaktadır. Yoksulluk, arz kesiminin bir girdisidir. "Yükselen piyasalar"; geçmişteki üretim sisteminin aynı zaman dilimi içinde yenisi ile değiştirilmesi yoluyla açılıp, küçük ve orta ölçekli işletmeler ise ya iflasa ya da küresel bir dağıtımcı için üretmeye mecbur edilerek, devlet girişimleri özelleştirilir veya kapatılır, tarım üreticileri ise yoksullaştırılır. Böylece küresel ekonomik sistemin özelliğini iki

birbiriyle zıt olan güç belirlemiş olmaktadır. Bunların ilki bir taraftan küresel ucuz-emek ekonomisinin yerleşiklik kazanması, diğeri ise yeni tüketici pazarlarına yönelik arayışlardır. Pazarların küresel şirketler için büyümesi, iç ekonominin parçalanıp tahrip edilmesine yol açmaktadır. Yani küresel şirketlerin büyümesi ülkelerin iç ekonomik yapısının altını oyma sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Böylece "serbest ticaret" ve ekonomik bütünleşme, bir taraftan küresel şirketlere daha büyük hareket alanı sağlarken, öbür taraftan da gümrüklerin kaldırılması ve kurumsal engeller vasıtasıyla küçük ölçekli yerel sermayenin hareket alanı kısıtlanmaktadır. Küresel girişimin kontrolü altındaki "ekonomik bütünleşme" olgusu bir siyasal birlik görüntüsü oluştururken, ulusal toplumlar arasında ve içinde pek çok anlaşmazlıklara ve sosyal çatışmalara neden olmaktadır (Chossudovsky 1999: 15-21).

2.2. Dünya Finans Kurumları ve Bu Kurumların Yoksulluğa Etkileri

1980'lerden günümüze kadar IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere dayatılan "makro ekonomik istikrar" ve "yapısal uyum" programları aracılığıyla dünyada yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına dayanan Bretton Woods anlaşmasının özüne aykırı olarak, yapısal uyum programları önemli ölçüde milli paraların istikrarsızlaşmasına ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin çökmesine neden olmuştur.

Bu süreç sonunda iç piyasadaki alım gücünün gerilemesi, kıtlıkların ortaya çıkması, sağlık klinikleri ve okulların kapanması sonucunu doğurmuştur. Böylece ilköğretim hakkı yüz milyonlarca çocukta esirgenmiş olmaktadır. Reformlar gelişmekte olan dünyanın çeşitli bölgelerinde verem, sıtma ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkların tekrar ortaya çıkmasına yardım etmesinin yanında, ayrıca Dünya Bankası destekli krediler "yoksullukla mücadele" yerine büyük ölçekli hidroelektrik ve tarımsal-sanayi projelerine destek vererek, milyonlarca insanın tahliye edilmesine, ormansızlaşmaya ve doğal çevrenin tahrip olmasına da yol açmıştır. Bütün bu belirtilen özelliklere bağlı olarak yeni uluslararası mali düzen, insanların yoksulluğunu ve tabii çevre tahribatını hızlandırmasının yanında toplumsal ayrımcılık, kadın haklarının imhası ve milletler arası kutuplaşmayı artırma eğilimi taşımaktadır. Bu durum yani küresel ekonomik süreç iktisadi bir olgudan hareket ederek insan ve toplumların beşeri boyutlarını da yoğun olarak olumsuz yönde etkileyerek, yoksulluğun küreselleşmesine yol açmaktadır.

Küresel yeniden yapılanma sürecinde IMF ve Dünya Bankasının gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için öngördüğü reçeteler bütçe disiplini, devalüasyon, ticaret liberalizasyonu ve özelleştirme istekleri aynı anda 100'den fazla borçlu ülkede uygulama alanı bulmaktadır. Borçlu ülkeler iktisadi bağımsızlıktan maliye ve para politikaları üzerindeki denetim haklarından feragat ederek, Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasına bazı devlet kurumlarının fonksiyonlarının etkisizleşmesi-

ne zorunlu bir müsaade vererek, bir tür ekonomik vesayet idaresi teşkil edilmektedir. Uluslararası finans kurumları, gelişmekte olan ülkelerin sivil toplumlarını hesaba almaksızın paralel hükümetler vasıtasıyla programlarını icra ettirmeye çalışmaktadır.

Böylece yeniden yapılanma süreci üçüncü dünyada "iyi idare" çok partili seçimlerin gerçekleştirilmesi gibi olumlu demokrasi görüşleri yanında bu üçüncü dünya ülkelerine bağış verenlerin ve krediler yoluyla da dayatılan ek şartlara ilaveten iktisadi reformların özü, gerçek anlamda demokratikleşmenin önünü tıkamaktadır.

Üçüncü dünyada meydana gelen bu tür demokrasiyi engelleme faaliyetleri her zaman ordu ve otoriter devleti destekleme zihniyetini ortaya çıkarmaktadır. Yapısal uyum sonucunda ekonomik yeniden yapılanma süreci, sahte kurumları ve sahte bir parlamenter demokrasiyi destekler manada gözükmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak Üçüncü Dünyanın tamamında piyasa güçleri arasındaki karşılıklı etkileşimin sonucu olarak yoksullaşan kitlelerin, toplumsal duyarsızlık ve umursamazlıkları da görülmektedir.

1950 ile 1980 arasında üçüncü dünyanın ekonomik büyüme oranı, birinci dünyanınkinden daha fazla olarak gerçekleşti. Üçüncü dünyadaki bu büyüme, Avrupa ülkelerinin büyüme oranından fazlaydı. Bunun yanında nüfus artış oranlarını ve sermaye gelir oranlarını düşündüğümüzde, üçüncü dünyanın birinci dünyayı yakalaması sadece "bir oyun"dur.

Son savaşın olduğu çağda, üçüncü dünyanın sermaye-gelir oranı, birinci dünyaya göre % 7-8 civarında düzenli olarak artmaktaydı. Fakat birinci ve üçüncü dünya oranındaki kişi başına düşen gelirin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı farklıdır. 1950'de birinci dünyanın kişi başına geliri 2.191 dolardan, 1975'lerde 4.839 dolara yükselmiştir. 1970'lerin ortasında üçüncü dünyada yıllık kişi başına gelir 50 dolar seviyesinde gerçekleşmekteydi. Anılan zamanda dünyada yaklaşık 650 milyon insan yoksulluk sınırında yaşamakta olup, diğer 300 milyon insan ise yoksulluk sınırının hemen üstündeki bir seviyede, yoksul olarak yaşamaktaydılar. Bunların yıllık gelir seviyesi 50-75 dolar düzeylerindeydi. 1980'lerden bu yana dünyadaki yoksulluk sayısı bir milyara yükselmiştir.

Bu değerlendirmeler, üçüncü dünyanın kişi başına gelir göstergeleri bu insanların yaşantılarını devam ettirme imkanlarını ortaya koyan alternatiflerin başarısızlığını ortaya koymuştur. Böyle bir durumun ortaya çıkması sonucu üçüncü dünya insanlarına yerel kültürler yanlış tanıtılarak, bunlar üzerinde harcama yönünden küresel eşitsizlik ortaya çıktı. Harcama gücüne yön veren kaynaklar, bu küresel eşitsizliği yaygınlaştırmış olmaktadır.

1960'ların sonunda 1970'lerin başında çoğu üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik ilerlemesi, birinci dünyanın çok gerisinde kalmıştı. Birinci ve üçüncü dünyalar arasındaki sermaye uçurumu, gelişme projesi vaadlerine rağmen belirgin bir şekilde büyümüştür.

Endüstriyel büyüme, uluslararası ekonomik yardımlar yoluyla sağlanmıştır. Bu yardımlar, birinci dünya açısından temel gıda maddelerini ithal ve sermayeye dayalı tekniklerin ihracatına dayanıyordu. Bu modellerin tipik sosyal sonucu, kırsal ve şehirli fakir nüfusun büyümesi durumu, ekonomik büyümenin olumlu etkilerini engellemiştir. Bu modellerin zorluğu, ülkelerin kendi politik rejimlerinin karakterine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır (Michael 1996: 80).

Bütün bu anlatılanlara bağlı olarak uluslararasıdaki gelir eşitsizlikleri, ülkelerin kendi içlerindeki toplumsal gelir grupları arasındaki aşırı ölçüdeki büyük gelir eşitsizliklerinin üzerine oturuyor. Pek çok üçüncü dünya ülkesinde milli gelirin en az % 60'ı nüfusun üst % 20'lik kesimini kapsar. Düşük ve orta gelir seviyesine sahip ülkelerin çoğunda, tarım kesimindeki ailelerin % 70'indeki kişi başına gelir milli ortalamanın % 10'u ile 20'si arasında seyretmektedir. Ülkelerin içindeki ve ülkeler arasındaki bu büyük gelir eşitsizlikleri, başta üçüncü dünya olmak üzere eski Doğu Blokunu küresel ekonomik sistemde, ikinci sınıflık konumuna sokmuştur. Bu konuda M. Chosudovsky Dünya Bankası Kalkınma Raporuna göre, konu ile ilgili olarak önemli bilgiler vermektedir. Aşağıdaki tablo, uluslararası gelir eşitsizliğini göstermesi bakımından güçlü bir kaynaktır.

Dünya Gelir Dağılımı

	Nüfus (Milyon) 1993 ortası	Dünya Nüfusuna Oranı	Kişi Başına Gelir (ABD Doları)	Toplam Gelir (Milyar Dolar)	Dünya Gelirine Oranı
Düşük gelirli üçüncü dünya	3.077.8	56.0	379	1.166.5	4.9
Afrika (Aşağı Sahra)	599.0	10.9	520	311.5	1.3
Güney Asya	1.944.4	21.7	310	370.3	1.5
Çin	1.178.4	21.4	490	577.4	2.4
Orta gelirli üçüncü dünya	1.218.9	22.2	2.397	2.921.7	12.2
Üçüncü dünya (toplam)	4.296.7	78.1	951	4.088.6	17.1
Doğu Avrupa ve eski SSCB	392.3	7.1	2.665	1.045.5	4.4
Yoksul ülkeler (toplam)*	4.689.0	85.2	1.095	5.133.7	21.5
OECD** ülkeleri	812.2	14.7	22.924	18.618.9	77.9
Zengin ülkeler (toplam)	812.4	14.8	23.090	18.758.3	78.5
Dünya Toplamı	5.501.5	100.0	4.343	23.892.0	100.0

Kaynak: **World Development Report (Dünya Kalkınma Bankası Raporu, 1995, Washington DC, 1995, s.162-163'teki Dünya Bankası Verilerine dayanarak tahmin de bulunuldu.**

(*) Eski SSCB'nin düşük gelirli ülkeleri hariç. Toplam yoksul ülkeler, tüm üçüncü dünya ülkeleri ile Doğu Avrupa ve eski SSCB'nin toplamıdır.

(**) İzlanda, Meksika ve Türkiye hariç.

NOT: Buradaki kategori ve ağırlıklandırmalar Dünya Bankası'ninkilerden farklıdır; Tacikistan, Gürcüstan ve Ermenistan Doğu Avrupa ve eski SSCB'ye dahil edilmiştir

Dünya nüfusunun yaklaşık % 15'ini kapsayan zengin ülkeler, toplam dünya gelirinin % 80'ine yakınıni kontrolleri altında tutmaktadır. Üç milyarı geçen nüfuslarıyla dünya nüfusunun % 56'sını oluşturan ve bunlara da düşük gelirli ülkeler grubu denen Çin ve Hindistan gibi ülkeler, 1993 yılında toplam dünya gelirinin yaklaşık % 5'ini alabildiler. Kıyaslama açısından ise dünya gelirinden alınan bu % 5'lik pay, sadece Fransa ve deniz aşırı bölgelerinin GSYH'sından daha düşük bir seviyeye tekabül etmektedir. Afrika'nın 600 milyonu geçen bir nüfusuna sahip tüm Aşağı Sahra Bölgesinin gayri safi hasılası, Teksas eyaletinin oluşturduğu gayri safi hasılanın yarısı düzeyindedir. Yine tabloya göre dünya nüfusunun yaklaşık % 85'ini temsil eden düşük ve orta gelirli ülkeler hepsi toplam olarak dünya gelirinin yaklaşık % 20'sini almaktadırlar (Chossudovsky 1999: 37-45). Bu duruma bağlı olarak Mosley üçüncü dünyanın yoksul insanlarına sunulan yaşam koşullarını kabul etmenin mümkün olmadığını, yoksul insanların durumu daha çok refaha sahip ülkelerden aktarılabilecek kaynaklarla düzeltilmesi gerektiğini söyleyerek görünen tabloya itiraz etmektedir (Gasper 1995: 216).

Gaspar ise konuya Kalkınma Ahlakından yaklaşılarak toplumsal ve ekonomik gerçekliğe küresel ekonomik sistemin işleyiş araçlarını gizlemeye çalışan bazı iktisatçıların ve bunların etkisiyle de ekonominin büyük bir bölümü, geleneksel olarak ahlaktan uzak bir disiplin haline dönüşmüştür, ifadesini kullanmıştır (Gaspar 1995: 219).

Yine aynı konuda Chossudovsky'e benzer şeyleri söyleyerek iktisatçıları ve onların yönlendirdikleri türde ekonomi bilimini eleştirmiştir. Ona göre iktisat bilimi olgusuz teori (saf teori) ve teorısız olgu (uygulamalı iktisat) üretmektedir. Hakim olan iktisadi düşünce; kendisinin hem temel düşünceye olan aykırı plana, hem de bu düşüncenin tartışılmasına müsaade etmemektedir. Böylece bazı iktisatçılar küresel ekonominin dünyanın büyük bir bölümünde yeniden yapılanma adı altında pek çok iktisadi ve sosyal hak-sızlıkların oluşmasına hizmet ediyor gözükme-teler.

2.3. Kıtılığın Ortaya Çıkış Nedenleri

Hububat ve diğer gıda maddelerinin ani fiyat değışmeleri, dünya tarımsal ticaret uygulamaları ve gelişmekte olan ülkelere dayatılan dünya gıda güvenliği zorlukları nedeniyle, yerel gıda üretiminde ortaya çıkan darboğazları aşmak, giderek çözümlenmesi güç bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır.

1980'ler süresince yoksul, aç ve göçe zorlandırılmış insanlara, zengin ülkelere yapılan insani ve kalkınma yardımının en belirgin biçimi olan gıda yardımı, gelişmiş ülkelerin ihracatlarının ve resmi yardım paylarının içindeki önemi azalmıştır (Clay 1995: 237-238).

Kıtlık olayının görüldüğü ülkelerde geçici arz fazlasının olduğu daha önce ifade edilmiştir. Kıtlık yaşayan Somali, gıda üretimi açısından 1970'lere kadar kendi kendine yeter bir ülke görünümündeydi.

Somali ekonomisi göçebe çobanlar ile küçük çiftçilerden oluşan bir tarım ekonomisidir. Göçebe çalışanların nüfusu, % 50'si kadardır. 1970'lerdeki yeniden birleşim programları büyük bir tarımsal ticaret sektörünün gelişmesine neden oldu. Sık sık meydana gelen kuraklıklara rağmen Somali 1970'lere kadar gıda açısından kendi kendine yetmekteydi.

1980'lerin başındaki IMF müdahalesi Somali'deki tarım bunalımının şiddetlenmesine yol açmıştır. İktisadi reformlar "göçebe ekonomi"yle "yerleşik ekonomi" arasındaki kırılğan değışim ilişkisini gerilet-ti. Büyük ölçüde Somali'nin Paris Klübüne olan borçlarını ödemesini sağlamak için hükümete çok sıkı bir tasarruf programı dayatıldı. Bir İLO heyeti raporuna göre: ... Somali'nin en fazla borç aldığı fon (IMF), borçların yeniden ödeme takvimine bağlanmasına pek yanaşmamaktadır. Gerçekte temel amaç, IMF'ye borç geri ödemesi olan bir uyum programını finanse etmeye yardımcı olmaktır. Böylece yapısal uyum programı, Somali'nin tahıl ithalatına olan bağımlılığı-

nı artırdı. IMF-Dünya Bankası programları Somali ekonomisini bir kısır döngüye sokmuştur. Çobanların yok edilmesi, göçebe köylüleri açlıktan ölmeye mahkum ederek, tahıl ürünlerini sığır karşılığında satan ya da takas eden tarım üreticilerini de boşluğa çıkarmıştır. Tarımsal ekonominin tüm toplumsal dokusu çözülmüştür. Gerileyen sığır ihracatı ve işçi gelirleri, döviz girdilerinin azalmasına yol açmış, bu da ödemeler dengesinin ve devlet kamu finansmanının kötüleşmesine neden olarak hükümetin iktisadi ve sosyal programlarını çökertmiştir.

Somali tarımsal bir ekonomik yapı içermektedir. Afrika kıtasında göçebe ve ticari hayvancılık IMF-Dünya Bankası programları yoluyla Somali örneğine çok benzer bir türde yok edilmektedir. Bu manada, Avrupa Birliği'nden ithal edilen (gümrüksüz) teşvikli et ve süt ürünleri, Afrika'nın kırsal ekonomisinin yok olması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Somali tecrübesi 20.yüzyılın sonlarında kıtlığın "gıda yokluğu"ndan dolayı meydana gelmediğini ifade etmektedir. Bunun tam aksine kıtlıklar; tahıl ürünlerinin küresel olarak fazla ölçülerde arz edilmesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. 1980'lerin ilk dönemlerinden bu yana tahıl piyasaları Dünya Bankasının kontrolünde kuralsızlaştırılmış ve böylece zengin ülkeler, az gelişmiş ülkelerdeki köylülüğü tahrip etmek ve ulusal gıda tarımını istikrarsızlaştırmaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda ulusal gıda tarımı kuraklık ve çevre bozulması gibi ilave olaylarla da giderek çok daha fazla zarar görmüştür.

Bretton Woods kuruluşlarının kontrolünde yürütülen tarıma yönelik "sektörel uyum" modeli, Afrika kıtasının tamamına yakın bir bölümünü gıda güvenliğini tehdit edecek noktaya getirmiştir. Dünya piyasalarına tam bir itaat dayatılmış, Aşağı Sahra Afrika'sına yapılan "gıda yardımı" 1974'den bu yana 7 kattan daha fazla artırılmış ve ticari tahıl ithalatı ise iki kattan daha fazla olmuştur. Aşağı Sahra Afrika'sı yapılan tahıl ithalatı 1974'de 3.72 milyon ton seviyesinde iken, 1993'de 8.47 milyon tona yükselmiştir. 1974'de 910.000 ton seviyesinde olan gıda yardımı, 1993'de 6.64 milyon ton seviyesine çıkarılmıştır.

Gıda yardımı sadece Aşağı Sahra Kuşağı ülkelerine uygulanmamakta olup, kısa bir süre öncesine kadar kendi kendine yeterli gıda üretebilen ülkelere de yönlendirilmektedir. Bunlardan Zimbabwe 1992'deki Güney Afrika'yı şiddetli bir şekilde etkileyen kuraklık ve kıtlıktan nasibini almıştır. Zimbabwe'de bu dönemde mısır üretimi, ülke çapında % 90'lık bir gerileme göstermiştir.

Yapısal uyum programı adı altında çiftçiler hızla geleneksel gıda ürünlerinden uzaklaşmışlardır. Yine bir dönemde gıda ihracatçısı olan Malavi'de 1992'de mısır üretimi % 40 gerilerken, tütün üretimi 1986 ile 1993 arasında iki katına çıkmıştır. Böylece Malavi'de en verimli toprakların 150 bin hektarı tütün üretimine ayrılmıştır.

Kıtlık yaşanan bölgede, fiziki doğanın kıtlığın oluşmasında elbette ki etkisi olabilir. Dolayısıyla bu durumda, bölgedeki toplumsal yapı bundan olumsuz şekilde etkilenir. Ancak yukarıda incelemeye çalıştığımız bazı ülkelerde ve diğer kıtlık sorununun görüldüğü yerlerdeki kıtlık olgusu; küreselleşen dünyada fizik doğanın olumsuz etkisinden çok insan etkisiyle oluşmaktadır. Bu kıtlık gıda yokluğundan kaynaklanmayıp, gıda güvenliğini tehdit eden ve ulusal gıda tarım üretimini krize sokan küresel aşırı üretim yapısından oluştuğu ifade edilebilir. Dolayısıyla yapısal uyum programı ve uluslararası tarım işletmelerinin düzenleme ve denetlemeleri, kıtlık sürecinin meydana gelmesiyle doğrudan ilgilidir (Chossudovsky 1999: 121-128).

SONUÇ

Küreselleşmenin ekonomik boyutu konusunda birbirinden farklı çok sayıda çalışmalar vardır. Bir kısım yazarlar, küreselleşmenin ekonomik boyutunun dünya toplumlarının pek çoğu üzerinde olumlu etkiler yapacağını ileri sürerken, durumun böyle olmadığını, bu sürecin zengin ülkeleri daha da zenginleştirici azgelişmiş ülkeleri de ya yerinde saydıran veya daha da geri leten bir süreç olduğunu düşünen yazarlara da rastlanılmaktadır. Aktif olarak yaklaşık 10 yıldır küreselleşmenin dünya üzerindeki etkilerine bakıldığında ve hele mesele kıtlık konusu ile birlikte ele alındığında, durumu parlak olarak görmek pek mümkün gözükmemektedir. Yeni küresel ekonomik süreç, zengin ülkelerin kendi etkinliklerini devam ettirmeye yönelik olarak 18.yüzyıldan buyana yapmaya alışkın oldukları gibi sistemli, organize azgelişmiş ülkelerin kaynaklarını kendi lehlerine kullanma süreci olarak ifade edilebilir.

1980'lerin başından beri IMF ve Dünya Bankasının yapısal uyum programları ve bazı teknik projeleri kanalıyla az gelişmiş ülkelere dayatılan uygulamalar, bu ülkelerde yoksulluk ve buna bağlı olarak kıtlık sorununu öne çıkartmıştır. Küresel ekonomik anlayışın yaygınlaştırılması azgelişmiş ülkelerde yoksulluğu ortaya çıkarmıştır. Bu yoksulluk; insan kaynaklarının ve maddi kaynakların "kıt" olması neticesi ortaya çıkmamaktadır. Yoksulluk temelde işsizliğe ve emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine bağlı olan küresel aşırı arz sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- AXFORD, Barrie: "The Idea of Global Cultures", **The Global System Economics Policulture**, St Martin's Press, New York, 1995
- BRYM, Robert J.: **New Society Sociology for the 21 st Century**, University of Toronto, Second Edition, USA, 1998
- CHOSSUDOVSKY, Michel: **Yokluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev.: Neşenur DOMANIÇ, Çivi Yayınevi, İstanbul, 1999
- CLAY, Edward: **Gıda Yardımında Azalma: Yardım Politikası, Ticaret ve Gıda Güvenliği, Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Çev.: İdil ESER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- COCHERHAM, William C.: **The Global Society**, The University of Alabama of Birmingham, USA, 1995
- DAHRENDORF, Ralf: "Economic Opportunity, Civil Society and Political Liberty", **Social Futures Global Visions**, Blackwell Publishers Ltd and Unrish, Oxford Great Britain, 1996
- DRACHE, Daniel-GERTLER, Meric, S.: "The World Economy and the Nation State; The New International Order", **The New Era of Global Competition State Policy and Market**, Power Mc Gill-Queen's University Press Montreal-Kingston-London, 1991
- FRIEDMAN, Milton: **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev.: Doğan ERBERK-Nilgün HİMMETOĞLU, Altın Kitaplar, İstanbul, 1988
- GASPER, Des: **Kalkınma Ahlakı: Yeni Bir Alan mı? Yardım Ahlakına Özel Bir Atıfla, Kalkınma Ahlakının Kapsam ve Yapısına Bakış, Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Çev.: İdil ESER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995
- GIDDENS, Anthony: "Affluence, Poverty and the Idea of a Post-Scarcity Society", **Social Futures Global Visions**, Blackwell Publishers Ltd and Unrish, Oxford Great Britain, 1996
- : **Modernliğin Sonuçları**, Çev.: Ersin KUŞDİL, 2.Basım, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1998
- HENZLER, Herbert A.: "The New Era of Eurocapitalism", **The Evolving Global Economy**, Makinkg Sense of the New York Order, Edited With a Preface by Kenichi Ohmae, A Harward Business Review Book, 1995
- HIRST, Paul-THOMPSON, Grahame: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi, Ankara, 1998

- IGANSKI, Paul-PAYNE, Geoff: "Socio-Economic re-Structuring and Employment: The Case of Minotory Ethnic Groups", **The British Journal of Sociology**, V: 50, No: 2, London School of Economics, London, June, 1999
- İstanbul Sanayi Odası Dergisi**: "Güneydoğu Asya'da Neler Oluyor?", Sayı: 384, İstanbul 1998
- KAO, John: "The World Wide Web of Chinese Business", **The Evolving Global Economy**, Makinkg Sense of the New York Order, Edited With a Preface by Kenichi Ohmae, A Harward Business Review Book, 1995
- MICHAEL, Philip Mc: "Development and Social Change", **Global Perspective**, Cornell Unv USA, 1996
- OĞUZ, Okan: "İhracatçı Gözüyle Bölgesel Krizler", **İSO Dergisi**, Sayı: 384, İstanbul, 1998
- PAYA, Merih: "Uzak Doğu Krizi ve Türkiye", **İSO Dergisi**, Sayı: 384, İstanbul, 1998
- SEN, Amartya: "Inequality Reexamined", **Runell Sage Foundation**, New York Clarendon Press - Oxford, Oxford 1992
- ŞİMŞEK, Osman: "Endüstriyel İlişkiler Sisteminde Değişmeler", **Kamu-İş Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, Ankara, 1999
- TAYLOR, Peter Gooby-DEAN, Hortley-MUNRA, M. Moira-PARKER, Gillian: "Rukand the Welfare State", **The British Journal of Sociology**, V: 50, No: 2, London School of Economics, London, June 1999
- TOURAINÉ, Alain: **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Hülya TUFAN, İkinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- TURAN, Kamil: **Milletlerarası Sendikal Hareket ve Küreselleşme**, Türk Araştırma Dizisi, Türk Metal Sendikası, Ankara, 1999 ◆